

La invasió de la salsa

L'anècdota musical que representa la cançó del porto-riqueny Lalo Rodríguez, "Ven devórame otra vez" ha disparat l'interès a tot Europa per la salsa i les músiques del Carib.

Quan sembla que la febre mundial de la *Lambada* comença a decréixer, ens arriba un nou invent dels Estats Units: la *salsa eròtica* del cantant porto-riqueny Lalo Rodríguez i la seua cançó "Ven devórame otra vez", el tema més ballat i corejat pels noctàmbuls que omplen els *pubs* i les discoteques més exclusius de Barcelona, València o Palma. La cançó ja havia tingut un èxit considerable en tot Llatinoamèrica i en la comunitat hispana dels Estats Units (més de cent mil còpies venudes del LP en tan sols dos mesos entre Miami i Nova York). I la clau de la seua popularitat es basa en una tornada suggestivament imperativa i plena d'incitacions sexuals, però que mal entesa podria derivar en l'antropofàgia. Quant a l'etiqueta *salsa eròtica*, cal precisar que es tracta d'una simple estratègia de màrqueting per a promoure la cançó, ja que existeix una llarga tradició, que es remunta als boleros dels anys quaranta, d'intèrprets que canten sobre les baixes passions i els desitjos més inconfessables.

Malgrat l'èxit puntual i anecdòtic de "Ven devórame otra vez", ens trobem amb un interès creixent a tot Europa per la salsa i altres ritmes del Carib que no pot interpretar-se com una simple moda passatgera. La consolidació d'un mercat llatinoamericà estable i el protagonisme cada vegada major d'un públic hispà als Estats Units han contribuït notablement que la salsa es convertesca en una poderosa indústria i en un fenomen transnacional tan com-

plex i divers com el *rock*. Les incursions en el cinema del panameny Rubén Blades o de Celia Cruz en són una bona prova, com també ho és la influència que estan exercint els ritmes tropicals en músics i productors de *rock* tan importants com David Byrne, Malcom McLaren o Peter Gabriel.

La moda dels balls de saló, l'èxit de la *Lambada* i de la cançó de Lalo Rodríguez (primer disc de platí per a un intèrpret de música caribenya des dels temps d'Antonio Machín) ha contribuït a rellançar el gust per la salsa que sempre havia mantingut, però, una audiència significativa en determinades zones com Catalunya, València i fonamentalment, Canàries. Per la seua particular situació geogràfica, Canàries manté una especial relació amb el Carib i, sobretot, amb Veneçuela. Per això no és d'estranyar que la salsa siga considerada allí com una música pròpia i que el nombre d'orquestres tropicals registrades a l'arxipèlag supere el miler. A Tenerife es troba radicada Manzanera, la productora discogràfica més important del país que, amb una trajectòria professional de quasi quinze anys i un ampli catàleg de més de cent títols, s'ha proposat crear un mercat estable a la península.

També a Catalunya, i en menor mesura, al País Valencià, hi ha una important tradició salsera tant de locals d'audició (Bikini, Tabú) com d'orquestres i intèrprets. La *salsa catalana* té com a figures destacades l'Orquestra Plateria i a Gato Pérez; a

València trobem la Sonora Latina.

UN POC D'HISTÒRIA

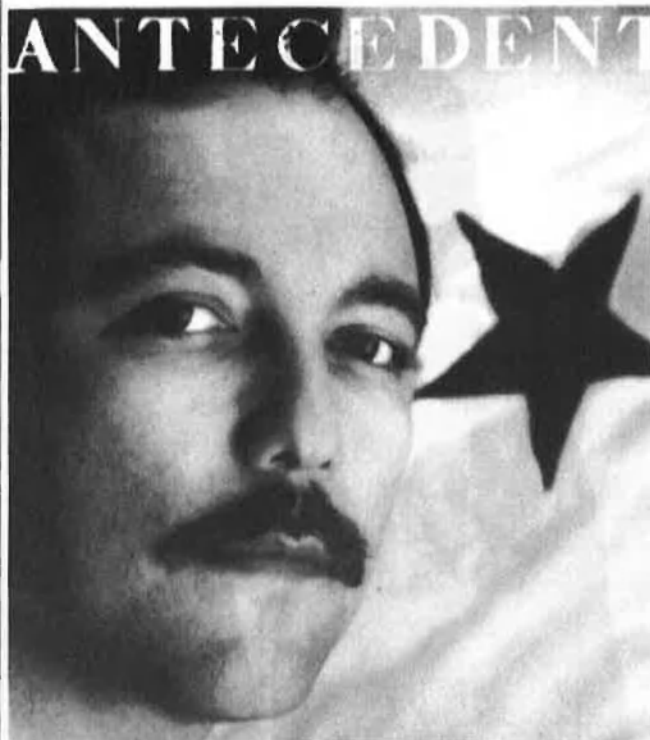
¿Però com ha estat l'evolució d'aquest tipus de música que té els seus orígens llunyans als barracons d'esclaus de Cuba i Puerto Rico i que ha arribat a tenir un paper protagonista en el panorama mundial de la música?

La *salsa* com a tal és una denominació genèrica i comercial que sincretitza diversos ritmes afro-antillans (guaracha, son montuno, son chanqui, mambo, guajira, guaguanco, danzón, bolero, etc.) als quals s'han anat afegint posteriorment altres esquememes rítmics creats pels mateixos músics com el *boogaloo* a finals dels cinquanta i el *afro-twist* en els seixanta.

La paraula *salsa* és en realitat una vella expressió antillana que com altres (*sabor, picante, sofrito ná má o cocinando suave*) vincula d'una forma ambigua qüestions culinàries i insinuacions sexuals al trepidant ritme d'una música carregada de vigorosa sensualitat. De fet, en quasi tots els ritmes tropicals (merengue dominicà, cúmbia colombiana) aquestes constants al·lusions a la beguda i al menjar es remunten als orígens festius i cerimonials de totes aquestes músiques.

La paraula i els seus derivats es troben ressenyats des dels anys trenta en cançons populars antillanes o en el nom d'algunes de les orquestres d'abans de la Revolució com la de Cheo Marquetti y sus salseros.

A l'esquerra Tito Puente. A la dreta, Rubén Blades parla en les seues cançons de la vida quotidiana dels barris llatins de Nova York o Miami.

Però els músics cubans que van romandre al seu país després de la Revolució i les noves generacions de refinats músics de conservatori mai l'han acceptat la globalitzant denominació comercial de *salsa*, difosa mundialment a través del poderós segell discogràfic Fania que reuneix una gran part de la colònia artística d'emigrants porto-riquenys i exiliats cubans com també dels *newyoricans* (nascuts als Estats Units però de pares llatinoamericans), establerts a Nova York.

La revolució castrista representa una ruptura en la història de la música cubana ja que les principals figures, com per exemple Celia Cruz, decideixen viure a Nova York i els que queden a l'illa cauen en l'ostracisme dels primers i difícils temps de la revolució.

Però ja en els setanta comencen a ressorgir les formacions tradicionals com l'Orquesta Aragón, el Septeto Nacional o Arcaño y sus Ma-

ravillas que es dediquen a profunditzar en les arrels del so cubà. Les noves generacions de músics cubans es mouen fonamentalment en dues direccions: la recuperació de la tradició folklòrica (Orquesta Revé) i la innovació avantgardista (Irakere, i Son 14) pròxima al jazz.

Per la seua banda, la *salsa* de Puerto Rico i de la comunitat hispana de Nova York opta per vies més comercials i s'expandeix amb força cap a altres països del continent. Durant els seixanta s'intensifiquen les eixides dels grans artistes del moment (Celia Cruz, Richie Ray, Pete Rogriguez) per països com Colòmbia, Veneçuela o Panamà, on prompte començaran a eixir figures importants. Rubén Blades a Panamà, Fruko y sus tesos i la Sonora Dinamita a Colòmbia o Óscar de León a Veneçuela són alguns dels noms més destacats dels nascuts fora del triangle Cuba-Puerto-Rico-Nova York.

La salsa és una moda més: "sofrito na má" si emprem la vella expressió antillana.

Els múltiples contactes amb la música d'aquests països i amb altres de tradició anglosaxona com el *blues*, el *soul* o el *jazz* produeixen dins de la salsa un complex fenomen de fusió i mestissatge que dona lloc a tota una sèrie de corrents i estils de difícil classificació.

Però la relació més fructífera i enriquidora es manté amb el *jazz*. Ja en els anys quaranta Frank Raul Gallo *Machito* i Mario Bausa inicien una tasca de dignificació dels ritmes afro-antillans que fins aquest moment s'associaven als ritmes complaents i edulcorats de la *dinner music* de Xavier Cugat. *Machito* i Bausa, a través de l'orques-

tra afro-cubana, mantenen relacions amb Dizzie Gillispie, Dexter Gordon o el mateix Charlie Parker que contribueixen a la creació del moviment *Cubop* una fusió de ritmes tropicals i *bop*. Tito Puente i Chocolate Armenteros, ja en època més recent, han estat els principals promotors d'aquest tipus de col.laboració entre la *salsa* i el *jazz*.

Però hi ha també una sèrie de factors extramusicals que han incidit profundament en la transformació dels tradicionals continguts festius de la salsa produïda a la comunitat hispana de Nova York. Totes les conseqüències de la massiva emigració llatina cap

als Estats Units: marginació, atur, violència racial o drogues comencen a reflectir-se, a partir dels setanta, en les cançons dels músics més conscienciats. Willie Colon i Rubén Blades parlen en les seues cançons de la vida quotidiana dels barris llatins de Nova York o Miami, com també de la recerca d'una identitat pròpia i de la nostàlgia per la pèrdua de les arrels culturals.

Durant la dècada dels vuitanta es va parlar a la premsa llatinoamericana de la profunda crisi que patia la *salsa*. En realitat no s'estava parlant de qüestions de creativitat, sinó dels innumerables escàndols de droga i sexe que

van protagonitzar algunes de les gran figures de la *salsa* com Héctor Lavoe, suïcida frustrat i habitual consumidor de *crack*, o Óscar de León, jutjat per mantenir relacions amb una menor.

En tot cas són històries passades i la *salsa* gaudeix en aquests moments de bona salut. Els artistes consagrats continuen treballant mentre tota una nova generació de músics (Roberto Blades, Eddie Santiago) aprofiten l'èxit de "Ven devórame otra vez" i fan també *salsa eròtica*. Una moda més, al cap i a la fi, "Sofrito ná má", si emprem la vella expressió antillana.

Lucas Soler